

KYRKLIG VIGSEL OCH »KYRKLIG ORDNING»

Av biskop JOHN CULLBERG

EN AV de mest segslitna frågorna vid förra höstens kyrkomöte gällde villkoren för vigsel inom Svenska kyrkan. Saken hade varit föremål för vidlyftiga debatter även vid kyrkomötet 1951 och därvid överlämnats till det nyinrättade organ, som kallas kyrkomötets utredningsnämnd. Denna nämnd hade nu framlagt ett betänkande, vilket jämte några motioner ånyo aktualiserade frågan. Kyrkolagsutskottet, som fått på sin lott att ytterligare förbereda ärendet, lyckades omsider nå enighet om ett förslag, som efter bortåt fem timmars debatt antogs av kyrkomötet.

Då ärendet principiellt har betydande räckvidd och även väckte stor uppmärksamhet i pressen, kan det vara anledning att något skärskåda dess innebörd. Den som skriver dessa rader hade för avsikt att i debatten framföra vissa mot den förhärskande meningen en smula kätterska synpunkter på saken. Trots att han begärde ordet redan före debattens början, kan han så långt ned på talarlistan, att han ansåg varje utförlighet meningslös. Kätterierna må emellertid nedan få komma till tals.

*

Till en början torde en återblick vara på sin plats. Frågan är gammal, på sätt och vis lika gammal som kyrkomötet självt — redan 1868 var den på tapeten. Ny aktualitet fick den 1915, då kyrkomötet hade att ta ställning till den nya äktenskapslagen, i den mån denna skulle få kyrkolags karaktär. I giftermålsbalkens 4 kap. 3 § stadgas vigselkyldighet för »präst i församling, av vilken endera [av kontrahenterna] är medlem». Stark tveksamhet gjorde sig gällande inom kyrkomötet, enär man ansåg, att denna generella vigselplikt kunde få för kyrkan ödesdigra konsekvenser, särskilt då det var fråga om vigsel av fränskilda. Emellertid för-

klarade föredragande departementschefen, statsrådet Hasselrot, det vara otänkbart, att präst skulle genom åtal tvingas att förrätta vigsel av fränskilda i strid mot sitt samvetes bud. Då kyrkomötet biföll denna del av giftermålsbalken, tillfogades en hemställan, att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder »för att kyrkans medverkan till äktenskaps avslutande icke måtte påfordras i de fall, där god kyrklig ordning och kyrkans värdighet skulle lida därpå». Denna hemställan föranledde dock icke någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Sedan dess har frågan vid åtskilliga tillfällen dykt upp i kyrkomötet och även livligt debatterats i pressen liksom bland prästerna. Icke minst har grupper inom den unga teologgenerationen visat intresse för saken och påyrkat en lagändring, varigenom prästen skulle befrias från den ovillkorliga vigselplikten. Så gott som helt har betänkligheterna gällt kyrklig vigsel av fränskilda, och detta är ju ingen tillfällighet. Man har kunnat peka på att sådan icke förekommer i England; i Danmark och Norge har präst i dessa fall rätt att vägra vigsel. Enligt kyrkans syn på äktenskapet är ju detta principiellt livsvaraktigt. Även om man medger, att skilsmässa i vissa fall kan bli ofrånkomlig, kan det synas egendomligt att genom kyrklig vigsel sanktionera ett nytt äktenskap, där en av kontrahenterna kanske t. o. m. varit orsak till det förra äktenskapets upplösning. Härtill kommer den oerhörda stegringen i fråga om skilsmäsofrekvensen, varigenom hela institutionen satts i gungning. Många har med utredningsnämnden gjort gällande, att »kyrkan genom att giva religiös helgd åt förbindelser, som stått i strid med den kristna äktenskapsuppfattningen, bidragit till den fortskridande uppluckringen». Även den som anser detta påstående vara tämligen tvivelaktigt måste medge, att här föreligger något, som för vederbörande vigselförrättare kan bli till ett plågsamt personligt problem.

Situationen tillspetsades genom det riksbekanta »fallet Nordblom» 1951. Tvärt emot statsrådet Hasselrots uttalande 1915 föranstaltade JO åtal mot en präst, för att denne vägrat viga en fränskild. Rådhusrätten i Göteborg förklarade visserligen, att straffansvar icke bör påvila präst, som hyser samvetsbetänkligheter med anledning av förefintligt, på svenska kyrkans bekännelse grundat vigselhinder och därför vägrar viga fränskild. Emellertid gick målet till hovrätten, som ansåg att prästen förfarit felaktigt men samtidigt förklarade, att felet »icke skäligen kunde tillräknas honom såsom försummelse, oförstånd eller oskicklighet». Då JO icke

fullföljde åtalet till högsta domstolen, föreligger dock intet slutgiltigt prejudikat, varför frågan om prästens rättsansvar vid vigselvägran alltjämt står öppen.

Utredningsnämndens betänkande utmynnade nu i ett alternativt förslag sålunda, att Kungl. Maj:t *antingen* »måtte låta utreda möjligheten av att inom gällande lagstiftnings ram vidtaga sådana åtgärder, att präst icke riskerar åtal för en vägran att viga frånskild, som är motiverad av hans bundenhet vid kyrkans uppfattning», eller att sådan ändring av giftermålsbalken skulle företagas, »att präst ej skall vara skyldig viga, därest någon av de trolovade är frånskild och andre maken i ett tidigare äktenskap lever».

Till nämndens betänkande var fogad en reservation av rektor Göransson i Kalmar. Denne avböjde helt det första ledet i nämndens förslag med den riktiga anmärkningen, att man då måste i lagtext kunna fixera »kyrkans uppfattning» i dessa fall, vilket knappast är görligt. Vad det andra förslaget beträffar ville reservanten skapa garantier mot missbruk av samvetsbetänkligheterna genom att koppla in biskopen; endast under förutsättning av dennes medgivande skulle präst befrias från skyldigheten att viga frånskilda.

*

Detta var alltså utgångsläget, då frågan lades fram för 1953 års kyrkomöte. Motionerna bragte föga nytt; i stort sett kan det sägas, att de med avvisande av det första ledet i utredningsnämndens förslag ville finna en stabilare form för prästens rätt att vägra vigsel av frånskild, detta delvis i anslutning till rektor Göranssons reservation. Nu fick det mäktiga kyrkolagsutskottet hand om saken. Debatten där synes ha varit både långvarig och spännande — det gällde ju att om möjligt till samstämmighet förena de tämligen skiftande uppfattningar, som var representerade. Efter mycket kompromissande lyckades man också åstadkomma ett enhälligt betänkande. Man ansluter sig till utredningsnämndens bestämning av svenska kyrkans syn på äktenskapet såsom »till sitt väsen ett livslångt förbund mellan man och kvinna, som i princip icke kan upplösas», något som »likväl icke utesluter möjligheten av skilsmässa i vissa fall». Kyrkans uppgift är att såväl genom sin förkunelse och undervisning som genom sitt handlande verka för att denna syn på äktenskapets livsvarighet når så långt som möjligt. Under sådana omständigheter kan det, menar man, icke vara riktigt, att prästen skall vara skyldig att medverka vid äktenskapets

ingående, även om därmed kyrkans syn på äktenskapet skulle kränkas. Å andra sidan går det icke att i lagtext fixera de fall, som det här gäller — en föregående skilsmässa är ju icke i och för sig ur kyrkans synpunkt ett vigselhinder, utan situationen måste bedömas från fall till fall. Emellertid kan man icke utan att hamna i rena godtycket överlämna bedömandet åt den enskilde prästens samvetsreaktion. Utgångspunkten måste vara »nödvändigheten av att samstämmighet råder mellan kyrkans handlande och hennes förkunnelse eller med andra ord hänsynen till kyrklig ordning».

Med denna utgångspunkt, som i själva verket griper tillbaka på kyrkomötets uttalande 1915 (i debatten upplystes, att något liknande sagts redan 1903), diskuterar och förkastar utskottet en rad aktuella förslag till en lösning av problemet. Det enda verkliga alternativet till dispensvägen, det obligatoriska civiläktenskapet, avvisas med den motiveringen, att kyrkans tillfällen att förkunna sin uppfattning om äktenskapet därmed skulle minska; dessutom komme för kyrkans del problemet tillbaka, då det gällde att utforma regler för utdelande av den kyrkliga välsignelsen. Återstår att finna en godtagbar form för dispens. Mot den även motionsvis framförda tanken på hänskjutande av frågan till biskoparna anföres, att man därmed inte har någon garanti för enhetlig praxis för hela riket. En överenskommelse mellan biskoparna om enhetliga linjer är ju tänkbar; en sådan är dock icke bindande för prästerskapet. Så framföres den idé, som skulle få tjänstgöra som Columbi ägg: *Kungl. Maj:t* skulle efter biskopens hörande äga att meddela präst dispens från skyldigheten att viga i fall då användande av kyrklig vigsel skulle »strida mot kyrklig ordning». Med detta begrepp anser man sig ha vunnit den eftersträfvade objektiva normen, som skall rädda från subjektivt godtycke. Men vad menas med »kyrklig ordning» i detta fall? Jo, »att båda kontrahenterna har den bestämda avsikten att bilda en livsvarig gemenskap». Detta anges uttryckligen vara »en förutsättning för att kyrklig vigsel skall erhållas». Sådan vigsel bör alltså icke förekomma, om endera eller båda kontrahenterna »uppenbart» icke har denna avsikt. Indicium härpå kan vara »ett flertal» tidigare skilsmässor, men också syftet att legalisera ett barn eller vinna medborgarskap — med tanke på snar skilsmässa, sedan avsikten vunnits. I praktiken finge dispensrätten betydelse främst i fråga om sådan vigsel av fränskilda, där omständigheterna tyder på avvikande från kyrklig ordning.

Utskottet menar sig härmed ha undgått de blindskär, varpå tidi-

gare förslag strandat. »Genom att avgörandet lägges i Kungl. Maj:ts hand vinnes nämligen att praxis kan bli enhetlig utan att därför möjligheten att taga hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet kringskäres.» Tillvägagångssättet skulle bli, att präst som anser vigsel böra vägras hänvänder sig till biskopen och att därefter, om verkliga skäl befinnes föreligga, dispensansökan ingives till Kungl. Maj:t. Man får väl förutsätta, att detta kan bli fallet, även om biskopen skulle avstyrka. De som kan hysa oro för att biskoparna och Kungl. Maj:t skulle överhoppas med dispensärenden lugnas med att antalet sådana fall förväntas bli mycket begränsat. Betänkandet utmynnar i hemställan, att Kungl. Maj:t ville låta närmare utreda saken »med beaktande av vad utskottet anfört».

Kring detta förslag var det alltså, som en myckenhet teologisk och juridisk lärdom cirklade i kyrkomötesdebatten. Därest kyrkomötesförordningen medgett yttranderätt för minderåriga hade man måhända fått uppleva en effektfull repris på sagan om kejsarens nya kläder. Så skedde icke, varför kyrkomötet biföll utskottets hemställan.

*

Med all reverens för den i kyrkolagsutskottet hopade kunnigheten, klokheten och erfarenheten ligger det nära till hands att inför det refererade aktstycket erinra sig ordet om berget som födde en rätta.

I rättvisans namn skall emellertid erkännas, att såväl förarbetena som själva debatten i det senaste kyrkomötet på flera punkter fört frågan ett gott stycke framåt. För det första har det klart sagts ifrån, att det lättvindiga talet om obligatoriskt civiläktenskap som ultima ratio ur kyrkans synpunkt måste tystna. Därmed skulle ju inte alls det intrikata samvetsproblemet lösas. Ty detta ligger ju inte i frågan om befrielse från åtalsrisk, utan däri, att prästen måste ta ställning till ett vigselpars »värdighet» att få kyrkans sanktion över sitt äktenskap, och den situationen kan ju återkomma, om man skulle begära kyrklig välsignelse ovanpå den civila akten. För det andra har man avstått från varje diskriminering av frånskildas omgifte över huvud. Denna diskriminering går tillbaka på antingen en romaniserande tolkning av äktenskapet som ett sakrament eller en blicism, som låter Skriftens bokstav skymma dess ande. Det förtjänar antecknas, att problemet icke

från något håll i kyrkomötet angreps ur dessa synpunkter. För det tredje klarlades, att ett ev. dispenserande icke kan begränsas till tveksamhet inför vigsel av fränskilda. Även om dessa fall i praktiken skulle få stor betydelse, kan samma svårighet i princip föreligga vid förstagångsvigslar. Denna insikt är viktig. Ingen lär nämligen kunna förneka, att en präst som ställes inför tvånget att t. ex. sammanviga en soudenör och en prostituerad — underförstått: vi vill ha vår näring borgerligt underlättad — måste förnimma avståndet från den kristna äktenskapsuppfattningen minst lika starkt som när det gäller omgifte av en fränskild, även om denne förorsakat en tidigare äktenskaplig katastrof. Den särställning, som skilsmässofallen fått i den tidigare debatten, kan man visserligen förstå på grund av föreliggande, redan antydda omständigheter, men man kan omöjligt principiellt motivera den. Slutligen skall tacksamt noteras, att hänsynen till den enskilde prästens samvetsbetänkligheter icke längre är den enda och avgörande synpunkten. Om så vore fallet, skulle prästerna i denna situation jämföras med de s. k. samvetsömma värnpliktsvägrarna, vilkas samvetsreaktion skall konstateras men där man icke kräver någon objektiv motivering.

Mot bakgrund av denna klarnade frågeställning ter sig emellertid kyrkomötets egen linje så mycket torftigare. Saken torde nämligen vara den, att hela dispensförfarandet förutsätter, att utgångspunkten hålles oklar och svävande.

Låt oss först skärskåda grundsatsen, att dispens må beviljas, då kyrklig vigsel skulle strida mot »kyrklig ordning». Som vi såg, skulle denna ordning visa sig däri, att »båda kontrahenterna har den bestämda avsikten att bilda en livsvarig gemenskap». Det är ju inte tu tal om att detta är grundvalen för den kristna äktenskapssynen. Men hur skall denna avsikt kunna konstateras, om man inte vill nöja sig med den vid vigseln obligatoriskt avgivna, högtidliga försäkran? Frågan är angelägen, eftersom den öppnade dispensvägen faktiskt nödgar prästen att ställa den i varje enskilt fall. Några situationer anges, där det skulle vara »uppenbart», att nämnda avsikt icke föreligger. Ett sådant fall skall vara, att ena kontrahenten har »ett flertal» skilsmässor bakom sig. Hur många behövs? Och hur skall prästen förvissa sig om att *nu* inte den önskade avsikten föreligger? Är det över huvud riktigt, att prästen skall granska kontrahenternas avsikter? *Kan* han det? Man må än så mycket framhålla, att prästen här icke uppträder som domare, utan som värnare av den kyrkliga ordningen — kyrkans »trovär-

dighet», som det sades i debatten (biskop Nygren) — denna värn-tjänst förutsätter dock i det enskilda fallet, att han ev. kan bedöma de vigselförutningsomständigheterna såsom ovärdiga att få kyrklig helgd över sitt äktenskap. Onekligen vore det lättare, om man blott hade att konstatera en föregående skilsmässa som hinder för kyrklig vigsel eller kunde nöja sig med att hänvisa till prästens subjektiva samvetsreaktion. Men det är ju det man enligt kyrkomötet inte kan.

Nästa huvudpunkt gäller *dispensärendets avgörande*. »Genom att avgörandet lägges i Kungl. Maj:ts hand vinnes att praxis kan bli enhetlig utan att därför möjligheten att taga hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet kringskäres.» En gammal vän av den konstitutionella monarkien måste ju värmas i hjärtat av denna tilltro till Kungl. Maj:ts förmåga att lösa invecklade personliga problem. Statskyrkoväsendets vänner får dessutom anledning att fröjdas över iveren att hänskjuta internt kyrkliga frågor till statsmakten. F.ö. förutsättes för »enhetligheten» tydligen, att Kungl. Maj:t alltid är densamme, vilket som bekant inte är fallet. I verkligheten skulle nog ritningarna visa sig föga hållfasta. Proceduren skulle ju vara den, att den inför en vigsel negativt inställde prästen i första hand framlägger saken för sin biskop. Denne har nu att verkställa en noggrann undersökning. (Hur skall det gå till?) Kan biskopen övertyga prästen om att vigseln inte sätter den kyrkliga ordningen i fara, är ju ärendet jämförelsevis enkelt avvecklat. I annat fall föreligger tvenne möjligheter. Antingen finner biskopen, att prästens betänkligheter är sakligt grundade och tillstyrker dispens hos Kungl. Maj:t. Man får väl räkna med att Kungl. Maj:t, som saknar möjligheter till eget bedömande, följer biskopen och beviljar dispens. Eller också anser biskopen betänkligheterna sakna grund men lyckas härom icke övertyga den vigselvägrande prästen. Ärendet går alltså till Kungl. Maj:t med biskopens avstyrkande. Förmodligen följer Kungl. Maj:t även härvid biskopen, i vilket fall just den situation kan inträda, som man sökt undvika, nämligen åtal för tjänstefel. Man kan då fråga sig, varför inte saken lika gärna kunde helt få handläggas av biskopen, helst pastoralt och under hand. Den enhetliga praxis för hela riket blir ju ändå en chimär, om Kungl. Maj:t blir beroende av biskopens ställningstagande, vilket han ju nära nog med nödvändighet blir i ärenden av detta pastorala slag.

Mot denna bakgrund är det måhända begripligt, om en eller annan undrat, huruvida kyrkolagsutskottet och kyrkomötet menat fullt allvar med den föreslagna proceduren. Har man haft den bak-

tanken, att denna drar så långt ut på tiden, att kontrahenterna för länge sedan hunnit gifta sig på ena eller andra sättet, när Kungl. Maj:t omsider skall träffa sitt avgörande? Därmed kan hela den besvärliga frågan avskrivas utan buller. Men vore det inte då renhårigare att t. ex. föreskriva, att vigsel skall uppskjutas åt oss säga tre månader, om präst anser den strida mot kyrklig ordning?!

Nu skall inte vare sig kyrkolagsutskottet eller kyrkomötet lastas för ett så besynnerligt förslag till lösning av ett intrikat problem. Saken torde nämligen vara den, att problemet, så som det här ställts, icke blott är svårlöst utan olösligt, så länge bandet mellan stat och kyrka består. Det lär nämligen vara ofrånkomligt, att prästen som en statens ämbetsman är skyldig att fullgöra de uppgifter, som i denna egenskap åligger honom. Om kyrkan sedan måste konstatera, att staten på en eller annan punkt *principiellt* representerar ett system, som ligger i konflikt med kyrkans lära och innersta väsen, går det näppeligen att hanka sig fram dispensvägen; sådana konflikter utgör ett symptom på att bandet mellan stat och kyrka är moget för upplösning.

*

Så mycket angelägnare är det att undersöka, om den ifrågavarande konflikten är av den konstitutiva art, som ofta förutsättes. Trots att problemet är så gammalt och återkommit i så mångfaldiga sammanhang — i och utanför kyrkomötet — måste jag personligen anse, att den bakomliggande prästerliga samvetskonflikten i hög grad är framsuggererad. Detta under den förutsättningen, att prästen icke av dogmatiska eller biblicistiska skäl över huvud anser ett omgifte efter skilsmässa vara kristet otillåtligt. Där så är fallet måste prästen givetvis reagera lika starkt mot kyrklig vigsel av fränskilda som mot att med vigsel sanktionera ett tvegifte. Från dessa utgångspunkter borde kyrkan kräva, att kyrklig vigsel principiellt skulle reserveras för förstagångsvigslar eller omgiften i fall, där ett föregående äktenskap upplöst genom döden. Detta vore fullt konsekvent — jämför den romerska och anglikanska kyrkan. Men så har ju inte kyrkomötet velat se saken.

En icke oviktig fråga är, hur prästerna i gemen ställer sig till denna angelägenhet. Någon undersökning av den prästerliga opinionen har här veterligen icke företagits. Då en av det senaste kyrkomötets motionärer (lagman Gunnar Nilsson) anger, att »av alla tecken att döma bortåt hälften av rikets präster» befinner sig i verklig samvetsnöd inför tvånget att viga fränskilda, kan

man undra, varifrån denna uppgift egentligen härstammar. För mitt eget stifts vidkommande kan jag ge det besked, som framgår av ämbetsberättelserna till senaste prästmötet. Frågan om präst bör befrias från skyldigheten att viga frånskilda bejakas endast av inemot 19 %, ofta med stor tvekan och reservation. Ingen tendens i fråga om olika åldersgrupper kan spåras, ej heller beträffande den i andra avseenden framträdande samvetsgrannheten i personlig ställning och tjänsteutövning. Det ojämförligt största antalet står otvivelaktigt bakom den unge kyrkoherde, som deklarerar: »Ett Guds ord behöver också de frånskilda. Pastor kan ej heller alltid känna orsaken till skilsmässa.» En av de yngre prästerna meddelar, att han under studenttiden varit med om att petitionera om lagändring, men att den senare vunna erfarenheten korrigerat honom.

Huvudfrågan gäller emellertid *den kyrkliga vigselns faktiska innebörd*. Enligt min mening betyder den, förutom att en ingången förbindelse därmed får social rättsverkan, en allvarlig erinran om den kristna synen på äktenskapet såsom livsvaraktigt. Detta förkunnelsemoment kommer kraftigt till uttryck i vigselritualet och bör ytterligare understrykas i vigseltalet. Lyckligtvis betyder den däremot icke, att prästen garanterar de bakomliggande avsikternas fullgodhet. Att ställas inför ett sådant anspråk vore verkligen den största olyckan för präster med känsliga samveten.

Men de eklatanta, »uppenbara» fallen med kontrahenter, i vilkas levnadsvanor det ingår att vart tredje år tåga uppför kyrkgången med tärnor och marskalkar och Jeg elsker dig och hela den övriga rekvisitan, förvissade om att en tjänstvillig präst står vid altaret och utdelar kyrkans välsignelse över spektaklet! Det är väl närmast den situationen, som föresvävar en kyrkomötestalare (prof. Bring), då han protesterar mot att den kyrkliga ceremonien utnyttjas för att »sprida glans» kring en vigsel, som bryter mot kyrkans förkunnelse. Emellertid behövs varken utredning eller lagändring för att komma tillrätta med missförhållanden av detta slag. Låt oss minnas, att »kyrklig vigsel» inte alls är detsamma som »kyrkbröllop». Ingen lag hindrar prästen att förklara, att det vid visst tillfälle inte passar med inramningen i kyrkorummet — som bekant är det pastor, som beslutar om kyrkans upplåtande. Det är härvid mindre fråga om en kyrklig ordningsfråga än om en kyrklig stilfråga. I prästgårdens vigselrum kan prästen — utan att syssla med domar över det förgångna — få ett osökt tillfälle att i ett själavårdande tal erinra om vad äktenskapet kräver av vilja till trohet

och inbördes förlåtelse. Om kontrahenterna även under dessa förutsättningar vidhåller sina önskningar om kyrklig vigsel, kan man i varje fall inte gärna påstå, att det blir dissonans mellan kyrkans handlande och hennes förkunnelse. Kanske föredrar vederbörande den mindre närgångna akten inför borgmästaren eller landsfiskalen. F. ö. är det inte alls uteslutet, att kyrkans förkunnelse tillfullo kan komma till sin rätt även vid en eljest tvivelaktig kyrkvigsel. Jag erinrar om Harry Blombergs skildring i »Paradisets port» av det groteska bröllopet i Stockholms Storkyrka mellan »Fimpen» och »Kroppkakan» med Gamla stans undre värld som brudfölje — det lär finnas verklighetsunderlag. Pastor Broms håller ett vigseltal, som lyfter valven och kommer diakonissan i bänken att »känna sig omsluten av en oerhörd verklighet som sträckte sig genom liv och död, tid och evighet; hela universum fick gestalt av en Människoson med utsträckta armar. Aldrig förr hade hon upplevt kyrkan som under dessa minuter.» — Men var den vigseln i samklang med »kyrklig ordning»?

Över huvud tycks man ibland glömma bort, att kyrkans förkunnelse vid vigseln liksom i andra fall inte är beroende av deras kvalifikationer eller avsikter, till vilka den riktas. Dessvärre förhåller det sig nog så, att »samvetsbetänkligheterna» stundom bottnar i ett farisésinne, som alltid har lika svårt att verkligen göra allvar av evangeliets adress till publikaner och syndare. Man vill åtminstone ha någon garanti, att publikanen och syndaren ångrat sig! En sådan attityd är för kyrkan oändligt mycket farligare än en eller annan chockerande kyrkvigsel. Propagandan för en fördjupad äktenskapsmoral är förvisso angelägen; den blir angelägnare med var dag som går. Men den skall sätta in på andra punkter, där man faktiskt har utsikt att komma åt det onda i dess rot. En demonstrativ vigselvägran torde härvid vara tämligen verkningslös. —

Nu har alltså kyrkomötet begärt en utredning i frågan »med beaktande av vad utskottet anfört». Jag hoppas, att jag här lyckats göra klart, varför jag i debatten påyrkade, att de citerade orden skulle utgå och utredningen göras helt förutsättningslös. En sådan må gärna komma till stånd. Det vore önskvärt, om den ville allvarligt syssla med problemet om samvetenas upplysning.